

03. De flora van het Westelijk Vijvergebied van Bokrijk en Het Wik

Robert BERTEN
Halweg 45
B-3500 Hasselt

Foto's: Marc FOURIER

Drijvende waterweegbree. (Foto Yves Adams, VILDA)

Het Provinciaal Domein Bokrijk is niet alleen de toeristenmagneet waarvoor het Limburgs dorpje bekend staat: de vijvers van het Westelijk Vijvergebied hebben ook altijd natuurliefhebbers aangetrokken. Zo bezochten begin vorige eeuw verschillende botanisten de vijvers om de plantenrijkdom te inventariseren. De gegevens die hun onderzoek opleverde, geven ons een goed beeld van de toenmalige toestand en de evolutie in het gebied. Uit heel wat floristische inventarisaties van de voorbije jaren blijkt dat Bokrijk en Het Wik een even rijke flora hadden als de overige nabijgelegen 'plantenrijke' vijvergebieden zoals de Platweijers, de Maten, de Borggraevevijvers en het Lang Water.

Werkwijze

De gebruikte gegevens komen van de Limburgse Plantenwerkgroep en van de Floradatabank. Deze laatste bevat een verzameling van plantenlijsten van alle mogelijke personen, verenigingen en van informatie uit de literatuur en bestaand herbariummateriaal. Zo was het mogelijk om voor het Westelijk Vijvergebied van Bokrijk een lijst samen te stellen met gegevens uit de periode 1861 tot 1958. Van Het Wik zijn enkel gegevens vanaf 1951 beschikbaar en ze zijn zeer onvolledig. Van de twee vijvergebieden van Bokrijk was het wel mogelijk een vergelijkbare plantenlijst op te stellen van 1980 en 2008.

Resultaten

Omdat het om een groot aantal plantensoorten gaat (350 voor het Westelijk Vijvergebied en 275 voor Het Wik), worden de soorten voor de bespreking gerangschikt in socio-ecologische groepen, gebaseerd op plantengemeenschappen (Stieperaere *et al.*, 1982)(Tabel 1).

In Tabel 1 worden enkel die plantensoorten weerhouden die relevant zijn voor het onderzoek. Planten van wegen, akkers, weilanden en langs spoorwegen worden niet besproken. Hun aantal wordt wel vermeld bij 'andere'.

Tabel 2 geeft het voorkomen van de planten van voedselarme waters in de verschillende periodes weer. Het gaat om de soorten van de eerste rij van Tabel 1. Andere soorten, die niet tot deze ecologische groep behoren maar die ook niet meer waargenomen zijn na 1980, worden besproken in de alinea 'periode van 1980-2008'.

Periode van 1861-1958

Van het Westelijk Vijvergebied zijn gegevens bekend uit oude lijsten en herbaria. De oudste opgave van het herbarium dateert van 1861. Op topografische kaarten van de negentiende en van de eerste helft van de twintigste eeuw is te zien dat het landschap uit vijvers en bossen bestond, maar er kwam ook nog veel heide voor. Het centrale deel bestond uit akkers en weilanden. Later werd dit deel omgevormd tot het openluchtmuseum en het arboretum. De voornaamste floragegevens van deze periode betreffen bijna enkel zeldzame planten. De in Tabel 1 opgenomen cijfers zijn bovendien nog onvolledig. Van de 26 kensoorten van voedselarme waters en droogvallende vijvers zijn er na 1958 15 planten niet meer waargenomen in Bokrijk. In Het Wik zijn dat er 12 (Tabel 2). Van Het Wik is echter niet bekend of de planten er ooit gestaan hebben omdat zulke gegevens ontbreken.

Aan de hand van oude lijsten stelt men vast dat de laatste jaren vooral de soorten van voedselarme waters niet meer zijn waargenomen.

Voorbeelden hiervan zijn Isoëtes (laatste melding 1947), Priemkruid (1954), Dwergvlas (1954), Klein blaasjeskruid, Dwergbloem (1957), Waterlobelia (1946), Witte waterranonkel (1887), Draadgentiaan (1957), Bruin cypergras, Wijdbloeiende rus (1946), Grondster, Dwergzegge (1934), Borstelbies, Bleekgele droogbloem... In de matig voedselrijke waters werden onder meer Schildereprijs, Klein glidkruid, Pijlkruid, Slangenwortel en Grote boterbloem niet meer genoteerd. Hetzelfde geldt voor soorten van natte heide: Lavendelhei, Ronde zonnedauw, Veenpluis, Heidekartelblad, Witte en Bruine snavelbies, Kleine veenbes...

Ook bepaalde planten van drogere gronden op dijken en graslanden zijn ook niet meer aangetroffen: Rozenkransje (1907), Dwergviltkruid,

Tabel 1. Aantal soorten per socio-ecologische groep

	Bokrijk (= Het Wik + westelijke vijvers) 1861-1958	Westelijk Vijvergebied 1980	Westelijk Vijvergebied 2008	Het Wik 1980	Het Wik 2008
Voedselarm water	26	16	16	18	22
Matig voedselrijk water	13	42	41	41	35
Voedselrijk water	1	31	37	16	23
Vochtige grond	-	19	20	12	11
Heide en veen	18	23	19	21	14
Droog grasland	6	18	20	25	12
Struweel	1	25	29	18	12
Bos	9	51	52	51	31
Subtotaal		225	234	201	160
Andere		90	99	77	33
Totaal		315	333	278	193

Tabel 2. Soorten van voedselarme waters die na 1980 in Bokrijk zijn aangetroffen.

Nederlandse naam	Latijnse naam	Bokrijk (= Het Wik + westelijke vijvers) 1861-1958	Westelijk Vijvergebied 1980	Westelijk Vijvergebied 2008	Het Wik 1980	Het Wik 2008
Vlottende bies	<i>Isolepis fluitans</i>	x	x	x	x	x
Klein blaasjeskruid	<i>Utricularia minor</i>	x				x
Klein bronkruid	<i>Montia minor</i>		x			
Bleekgele droogbloem	<i>Gnaphalium luteoalbum</i>	x			x	x
Moerasdroogbloem	<i>Gnaphalium uliginosum</i>		x	x	x	x
Kleine duizendknoop	<i>Persicaria minor</i>		x	x		x
Drijvende egelskop	<i>Sparganium angustifolium</i>					x
Duizendknoopfonteinkruid	<i>Potamogeton polygonifolius</i>	x	x	x	x	x
Schijngenadekruid	<i>Lindernia dubia</i>			x		
Gesteeld glaskroos	<i>Elatine hexandra</i>	x	x	x	x	x
Klein glaskroos	<i>Elatine hydropiper</i>		x	x		
Grondster	<i>Illecebrum verticillatum</i>				x	x
Liggend hertshooi	<i>Hypericum humifusum</i>			x	x	x
Moerashertshooi	<i>Hypericum elodes</i>	x	x	x		
Ondergedoken moerasscherm	<i>Apium inundatum</i>					x
Moerasweegbree	<i>Baldellia ranunculoides</i>	x		x	x	x
Oeverkruid	<i>Littorella uniflora</i>		x		x	x
Knolrus	<i>Juncus bulbosus</i>		x	x	x	x
Rode schijnspurrie	<i>Spergularia rubra</i>	x	x		x	x
Klein sterrenkroos	<i>Callitriche palustris</i>			x	x	x
Pilvaren	<i>Pilularia globulifera</i>	x	x	x	x	x
Eivormige waterbies	<i>Eleocharis ovata</i>	x	x	x	x	x
Naaldwaterbies	<i>Eleocharis acicularis</i>	x	x	x	x	x
Veelstengelige waterbies	<i>Eleocharis multicaulis</i>		x		x	x
Waterpostelein	<i>Lythrum portula</i>	x	x	x	x	x
Drijvende waterweegbree	<i>Luronium natans</i>				x	x

Ronde zonnedauw.

Grasklokje, Wilde tijm (1945), Klein tasjeskruid en Overblijvende hardbloem (1895).

Periode anno 1980 en 2008

In het Westelijk Vijvergebied stellen we (Tabel 1) in eerste instantie vast dat het aantal planten van de ecologische groepen in die twee periodes hetzelfde zijn. Toch zijn er in 2008 veel meer kensoorten van voedselrijke biotopen terug te vinden, bijvoorbeeld in voedselrijk water, vochtige grond, natte ruigte en struweel. Er werden in 1980 4 heidesoorten meer waargenomen (Ronde zonnedauw, Veenpluis, Liggend walstro, Struikhei) dan in 2008. De Kisseweyer stond rond 1980 en nog lang daarna vol met de gele bloemen van de Watergentiaan, een soort die de laatste jaren niet meer bloeit en zeer beperkt vegetatief voorkomt. Ook het Oeverkruid dat talrijk aanwezig was in een droogvallende vijver (de Grote Beemd) is al jaren niet meer aangetroffen.

Het Wik kende een terugval met 40 soorten (van 201 naar 160), groten-deels veroorzaakt door een afname van struweel- en bosplanten (26). Dit heeft alles te maken met het beheer: veel bomen werden gekapt om het open vijverlandschap van weleer te herstellen in functie van rieten moerasvogels. Daarnaast werd ook veel gemaaid en geplagd om de heidevegetaties te herstellen. Op de geplagde plaatsen is er veel Ronde zonnedauw en Moeraswolfsklauw bijgekomen.

Soorten van de natte en droge heide, zoals bijvoorbeeld Kruidbrem, Gewone vleugeltjesbloem of Lavendelhei werden niet meer gezien. Anderzijds zijn er nieuwe vondsten van Veenpluis, Ronde zonnedauw, Bleekgele droogbloem en Klein blaasjeskruid en constateert men een toename van de Drijvende egelskop, de Drijvende waterweegbree (een Europees beschermde soort) en een uitbreiding van de heideopervlakten ten gevolge van het gevoerde beheer. In 2008 werden volgende zeer zeldzame soorten waargenomen: Eivormige waterbies, Naaldwaterbies, Rode bosbes, Klein en Loos blaasjeskruid.

Moeraswolfsklauw.

Besluit

Als we de plantenlijsten van het Westelijk Vijvergebied van Bokrijk vergelijken, blijkt dat zo'n vijftigtal (belangrijke) plantensoorten er niet meer voorkomen. Het zijn zowat allemaal soorten die op een Rode Lijst staan en houden van (zeer) voedselarme milieus. Omdat de vijvers constant water bevatten en oevers of vijverbodems zelden of nooit droogvallen is het niet duidelijk of de planten effectief verdwenen zijn. Het is immers mogelijk dat er toch nog een zaadbank van belangrijke soorten aanwezig is.

In Het Wik is er een toename van zeldzame plantensoorten eigen aan een voedselarm milieu. Toch werden bepaalde zeer zeldzame tot zeldzame soorten die men voor verdwenen hield, (nog) niet opnieuw aangetroffen. Het gaat over planten van voedselarme waters die in de nabijgelegen reservaten (Maten, Teut, Platweyers) wel nog aanwezig zijn, zoals Isoëtes, Waterlobelia, Witte waterranonkel...

Door het aangepast beheer in Het Wik zijn een aantal typische soorten van voedselarme wateren teruggekomen. Het Westelijke Vijvergebied van Bokrijk heeft, mits een aangepast beheer, minstens even grote mogelijkheden. Herstel van dergelijke schitterende vijvers is van groot belang voor het behoud van deze zeldzame soorten en habitats.

Aanbeveling

Om een gewenst beheer uit te voeren is kennis van de vegetaties noodzakelijk. Door een vijver droog te leggen kan men aan vegetatief onderzoek doen. De duur van de drooglegging moet 1,2 of meerdere jaren duren. Tijdelijk kan men ook een plas-dras creëren (watertafel van ongeveer 0-50 cm) om verlanding door struiken te verhinderen. Gezien het groot aantal vijvers zouden ze beurtelings droog moeten staan om de vegetaties te laten ontwikkelen en bestuderen.

Referenties

- BERTEN, R. & L. GORA, 2002. Evolutie van het plantenbestand in de provincie Limburg. Rode Lijst van planten en plantengemeenschappen in Limburg. Rapport Instituut voor Natuurbehoud 2002.02. Brussel 137p + bijlage
- BERTEN, R., 1990. Natuur en Flora in Limburg. Eigen uitgave, Genk. 235 pp.
- BERTEN, R., 1993. Limburgse plantenatlas (Pteridofyten en Spermatofyten). LISEC. LIKONA. Vier delen.
- STIEPERAERE, H. & K. FRANSSSEN, 1982. Standaardlijst van de Belgische vaatplanten met aanduiding van hun zeldzaamheid in socio-ecologische groep. *Durmortiera* 22: pp 1
- VAN LANDUYT, W., I. HOSTE, L. VANHECKE, P. VAN DEN BREM, W. VERCRUYSE & D. DE BEER, 2006. Atlas van de Flora van Vlaanderen en het Brussels Gewest. Instituut voor natuur- en bosonderzoek, Nationale Plantentuin & Flo.Wer. 1008 pp.
- VANHAEREN, R. & J. NOBEN, 1984. Beheerplanning Domein Bokrijk. Realisatie BTK Beheer Provinciale Domeinen. Provincie Limburg, Hasselt. 295 pp.